

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**  
**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**Кафедра методики викладання іноземних мов  
й інформаційно-комунікаційних технологій**

**Курсова робота з методики навчання  
англійської мови на тему:**  
«Вправи для формування англомовних репродуктивних граматичних навичок  
учнів 11 класу»

студентки групи **СОа 16-19**  
педагогічного факультету романо-германської  
та української філології, освітньої програми  
«Іноземні мови та літератури, методика  
навчання іноземних мов і зарубіжної літератури  
(англійська мова і друга західноєвропейська  
мова)» за спеціальністю 014 Середня освіта  
**Савицької Олени Андріївни**

Члени комісії:

\_\_\_\_\_ Борецька Г. Е.  
(підпис)  
\_\_\_\_\_ Кузьменко Ю. В.  
(підпис)  
\_\_\_\_\_ Устименко О. М.  
(підпис)

Науковий керівник:

канд. пед. н., доц. Устименко О. М.

Національні шкала \_\_\_\_\_  
Кількість балів \_\_\_\_\_  
Оцінка ЄКТС \_\_\_\_\_

Київ–2023

## ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 11 КЛАСУ.....	6
1.1. Вимоги до сформованості англомовної граматичної компетентності учнів 11 класу.....	6
1.2. Особливості формування англомовної граматичної компетентності учнів 11 класу.....	9
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНИХ РЕПРОДУКТИВНИХ ГРАМАТИЧНИХ НАВИЧОК УЧНІВ 11 КЛАСУ.....	12
2.1. Формування англомовних репродуктивних граматичних навичок учнів 11-их класів Спеціалізованої школи І-ІІІ ступенів з поглибленим вивченням англійської мови № 85 м. Києва.....	12
2.2. Комплекс вправ для формування англомовних репродуктивних граматичних навичок учнів 11 класу.....	31
ВИСНОВКИ.....	41
РЕЗЮМЕ.....	43
SUMMARY.....	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ДЖЕРЕЛ.....	45
ДОДАТОК.....	48

## ВСТУП

Важливим завданням сучасної шкільної освіти є формування ключових компетентностей випускників закладів загальної середньої освіти, необхідних для їх ефективної інтеграції та реалізації у суспільстві. Здатність спілкуватися іноземними мовами є однією із тих компетентностей, які розширюють освітні, професійні та пізнавальні можливості особистості. Оскільки англійська мова (далі – АМ) є найпоширенішою мовою у світі, оволодіння нею є запорукою успішної адаптації учнів до життя у ХХІ столітті.

Основною метою вивчення АМ у школі є формування іншомовної комунікативної компетентності учнів – здатності здійснювати іншомовне спілкування у чотирьох видах мовленнєвої діяльності, тобто під час говоріння, аудіювання, читання та письма. Оволодіння продуктивними вміннями (говорінням та письмом) включає формування їхньої граматичної компетентності (далі – ГК), тобто здатності граматично правильно оформлювати свої думки в усній та писемній формі відповідно до ситуації мовлення. Лише знання граматичних правил не може забезпечити коректне використання граматичних структур в усному та писемному мовленні, тому навчальна діяльність має бути спрямована на автоматизацію в учнів репродуктивних граматичних навичок у різних життєвих комунікативних ситуаціях.

Дослідженням проблеми формування ГК займалися такі вітчизняні науковці-методисти, як Л. М. Черноватий, Н. К. Склярєнко, О. І. Вовк, С. В. Гапонова, І. В. Мірошник, Є. О. Плотніков та ін. Сучасні підходи до навчання граматики можна знайти у роботах таких зарубіжних вчених, як J. Scrivener, D. Ridell, J. Harmer, W. J. Crawford, R. Ellis, S. Thornbury, H.P. Widodo, M. Swain, R. Murphey, M. McCarthy. Аналіз наукової літератури свідчить, що дослідження проблеми формування репродуктивних граматичних навичок та розроблення вправ для ефективного засвоєння учнями шкільного граматичного мінімуму відповідно до принципів комунікативного підходу є актуальними завданнями.

**Об'єктом** дослідження є процес формування англомовної ГК учнів старшої школи.

**Предметом** дослідження є зміст і комплекс вправ для формування англомовних репродуктивних граматичних навичок учнів 11 класу.

**Мета** курсової роботи полягає в теоретичному обґрунтуванні та практичній розробці комплексу вправ для формування англомовних репродуктивних граматичних навичок учнів 11 класу.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

- уточнити вимоги до сформованості англомовної ГК учнів 11 класу та зміст навчання англомовного граматичного матеріалу в старшій школі;
- охарактеризувати психологічні та методичні особливості формування англомовної ГК учнів 11 класу;
- вивчити педагогічний досвід формування англомовної ГК учнів старшої школи;
- провести спостереження на уроках англійської мови щодо використання підходів, методів, прийомів і вправ для формування англомовних репродуктивних граматичних навичок учнів 11 класів;
- розробити комплекс вправ для формування англомовних репродуктивних граматичних навичок учнів 11 класу;
- здійснити пробне навчання.

**Методи дослідження**, які були використані в процесі роботи над дослідженням:

- вивчення та узагальнення педагогічного досвіду формування ГК старшокласників;
- наукове спостереження на уроках за процесом формування англомовних репродуктивних граматичних навичок учнів 11 класів;
- проведення пробного навчання під час педагогічної практики;
- опрацювання наукових джерел з методики навчання іноземних мов і культур та суміжних з нею наук з проблематики дослідження.

**Наукова новизна** дослідження полягає в обґрунтуванні теоретичних засад розроблення комплексу вправ для формування англомовних репродуктивних граматичних навичок учнів 11 класу.

**Практичне значення** роботи відображено у розробці комплексу вправ для формування англомовних репродуктивних граматичних навичок учнів 11 класу.

## РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 11 КЛАСУ

### 1. Вимоги до сформованості англomовної граматичної компетентності учнів 11 класу

Метою навчання англійської мови у закладах загальної середньої освіти є формування комунікативної компетентності учнів, їх здатності користуватися мовою як засобом спілкування. Успішність оволодіння комунікативною компетентністю здобувачами загальної середньої освіти залежить від рівня сформованості їх ГК, що визначається ученими як “здатність людини до коректного граматичного оформлення своїх усних і писемних висловлювань та розуміння граматичного оформлення мовлення інших, яка базується на складній і динамічній взаємодії відповідних навичок і знань та граматичної усвідомленості” [4, с. 234].

У Державному стандарті базової середньої освіти [10] та Навчальній програмі з іноземних мов (рівень стандарту, профільний рівень) для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов. 10-11 класи. (далі – Програма з іноземних мов) [6] визначено вимоги до рівня сформованості комунікативної компетентності школярів. Згідно з Державним стандартом базової середньої освіти учні 7-9 класів повинні уміти взаємодіяти з іншими особами в усній і письмовій формах та в режимі реального часу через засоби іноземної мови, а також надавати інформацію, висловлювати думки, почуття та ставлення іноземною мовою. Для ефективної усної та письмової взаємодії здобувачі загальної середньої освіти повинні оволодіти простими граматичними структурами, щоб ставити запитання співрозмовникам у різних часових формах, висловлювати припущення, давати поради, описувати власний досвід, почуття та події, давати інструкції, висловлювати пропозиції, продукувати описи, розповіді та історії, характеризувати предмети чи явища, добираючи відповідні мовні засоби [10].

Згідно з Програмою з іноземних мов здобувачі освіти, які навчаються в 11 класі спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов, повинні оволодіти іншомовною комунікативною компетентністю на рівні B2, а здобувачі освіти не спеціалізованих шкіл – на рівні стандарту B1. Досягнувши рівня B 2, учні повинні демонструвати відносно високий рівень граматичного контролю, не робити помилок, які спричиняють непорозуміння, володіти простими мовними структурами та деякими складними граматичними конструкціями. На рівні B1 школярі повинні досить правильно вживати поширені структури у передбачуваних ситуаціях [10, с. 15].

У Програмі з іноземних мов зазначається, що мовний матеріал не є метою навчання і не поділений на окремі граматичні теми, а підбирається відповідно до комунікативної ситуації, потреб учнів та принципу концентричного навчання [6, с. 22]. У Програмі зовнішнього незалежного оцінювання з іноземних мов [11] конкретизуються граматичні теми, які повинен знати випускник закладу загальної середньої освіти на рівні B1 та B2, та визначено вимоги до рівня володіння ГК випускниками шкіл (подано у Додатку). Однак цей граматичний матеріал не поділений на активний та пасивний граматичний мінімуми.

Активний граматичний мінімум – це ті граматичні структури, якими мають оволодіти учні для використання у своїх усних та письмових висловлюваннях. Пасивний граматичний мінімум включає також активний граматичний мінімум, тобто усі граматичні структури, які необхідні для сприймання та розуміння усного та письмового мовлення інших людей [3, с. 243]. На основі активного граматичного мінімуму мають сформуватись репродуктивні граматичні навички, які є передумовою формування здатності висловлювати свої думки в усній та письмовій формах. Учні повинні уміти вибрати таку граматичну структуру, яка відповідає ситуації мовлення, часу, стосункам між людьми, оформити її відповідно до норм АМ та реалізувати у мовленні [3, с. 239].

Отже, оволодіння учнями 11 класу репродуктивними граматичними навичками передбачає їх здатність описувати події, висловлювати своє ставлення

та думку, порівнювати, давати поради, робити припущення, запитувати, використовуючи прикметники, дієприкметники теперішнього/минулого часу, прислівники, сполучні слова для хронологічної послідовності, займенники, умовні речення, злічувані та незлічувані іменники, модальні дієслова, складнопідрядні та складносурядні речення, дієслова у всіх часових формах, інфінітив, прийменники.



## **1.2. Особливості формування англомовної граматичної компетентності учнів 11 класу**

Ефективність організації навчального процесу залежить від обраних учителем методів, прийомів та засобів навчання, навчальних матеріалів, що у свою чергу передбачають урахування вікових особливостей учнів та етапу навчання.

Основними компонентами англомовної ГК є граматичні знання, граматичні навички та граматична усвідомленість [3, с. 234]. ГК здобувачів освіти починається формуватись у початковій школі на “дограматичній” (1-2 клас) та “граматичній” (3-4 клас) стадії навчання. На “дограматичній” стадії учні не усвідомлюють граматичні закономірності іноземної мови, тому засвоюють необхідні структури імпліцитно через зразки мовлення надані учителем. На “граматичній” стадії навчання школярі уже здатні змінювати зразки мовлення відповідно до ситуації спочатку на синтаксичному, а потім на морфологічному рівні, тому учитель уже може використовувати такі прийоми навчання, які стимулюватимуть учнів самостійно виводити граматичні правила та засвоювати граматичні знання [3, с. 234]. Тому в 11 класі доцільно використовувати експліцитний підхід до навчання граматики з використанням дедуктивного та індуктивного методів.

Індуктивний метод є експліцитним підходом, що передбачає “узагальнення мовленнєвого досвіду завдяки встановленню систематичних зв’язків у сприйнятому іншомовному тексті, опис таких зв’язків та формулювання правила” [9, с.163]. Спочатку учні ознайомлюються із прикладами вживання певної структури у реченнях та ситуаціях, а потім аналізують закономірності її використання, формулюючи правила [там же]. На противагу індуктивному методу, навчання із використанням дедуктивного методу відбувається від пояснення правил до надання прикладів і виконання вправ [7, с. 98]. Вчені зазначають, що перевагою індуктивного методу навчання є реалізація проблемно-пошукового навчання, розвиток самостійності та автономії учнів, краще запам’ятовування граматичних правил та ситуацій їх використання, удосконалення когнітивних умінь, стимулювання пізнавальної активності учнів, можливість працювати у парах

чи групах під час формулювання правил, що знижує рівень тривожності та надає можливість для додаткової мовленнєвої практики [9, с. 164]. Застосування індуктивного методу для формування ГК не завжди є можливим, оскільки вимагає ретельної підготовки учителя, більше часу для опрацювання граматичних явищ на уроці, а також через те, що є багато винятків і деякі граматичні правила не можуть бути пояснені індуктивно. Тому методисти рекомендують поєднувати різні підходи та методи для навчання граматичних структур, враховуючи їх особливості [9, с. 165]. Диференційований підхід до формування ГК поєднує різні підходи і методи [7, с. 98].

Основними етапами формування ГК є орієнтовно-підготовчий, стереотипно-ситуативний та варіююче-ситуативний. На орієнтовно-ситуативному етапі учні ознайомлюються з новим граматичним явищем у певному контексті через усний чи писемний текст (діалог, розповідь, стаття тощо). Для виведення граматичних правил на основі контексту та відповідно до індуктивного підходу рекомендується використовувати евристичну бесіду [3, с. 244]. На стереотипно-ситуативному етапі учитель пропонує вправи для автоматизації дій учнів з новою граматичною структурою на рівні фрази. На варіююче-ситуативному етапі відбувається подальша автоматизація граматичних навичок із вживанням певного граматичного явища на рівні понадфразової єдності та тексту [там же].

Продуктивні уміння (говоріння і письмо) розвиваються на основі репродуктивних навичок (граматичних, лексичних, вимовних, графічних, орфографічних) [3, с. 180]. Учні старшої школи уже можуть достатньо вільно висловлюватись в усній чи письмовій формі (fluency), хоча ще роблять велику кількість граматичні помилок. Основним критерієм оцінки сформованості репродуктивних граматичних навичок є правильність [3, с. 256], тому в 11 класі уже більша увага повинна приділятися коректності використання граматичних явищ (accuracy). Учні повинні мати більше можливостей виконувати вправи на самостійне вживання граматичних структур на рівні речення, понадфразової єдності та тексту.

Одним із ефективних особистісно-діяльнісних прийомів навчання граматики учнів старшої школи є методичний прийом “Test-Teach-Test” (“перевір-навчи-перевір”), що дає можливість перевірити знання учнів на вживання певного граматичного явища, виявити прогалини у знаннях, а потім зосередити увагу на тих аспектах, які викликали труднощі, використовуючи індуктивний чи дедуктивний підхід та вправи, які б посприяли кращому засвоєнню граматичного матеріалу. Останнім кроком за цим прийомом є перевірка правильності вживання певного граматичного явища [19, с. 50]. Оскільки учні 11 класу уже засвоїли певний граматичний матеріал в основній школі, використання методичного прийому “перевір-навчи-перевір” сприятиме оптимізації навчання граматики та формування ГК.

Отже, в 11 класі нові граматичні структури повинні подаватися у певному контексті індуктивно чи дедуктивно залежно від їх складності. Правильність використання граматичних структур є основним критерієм сформованості репродуктивних граматичних навичок та перевіряється під час виконання учнями вправ на самостійне вживання певних граматичних явищ.

## **РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНИХ РЕПРОДУКТИВНИХ ГРАМАТИЧНИХ НАВИЧОК УЧНІВ 11 КЛАСУ**

### **2.1. Формування англомовних репродуктивних граматичних навичок учнів 11-их класів Спеціалізованої школи I-III ступенів з поглибленим вивченням англійської мови № 85 м. Києва**

Під час проходження педагогічної практики в 11 класі Спеціалізованої школи I-III ступенів з поглибленим вивченням англійської мови № 85 м. Києва (далі – школа № 85 міста Києва) ми формували англомовні граматичні навички старшокласників, насамперед, використовуючи навчально-методичний комплекс “High Note 4” (далі – НМК “High Note”).

НМК “High Note” розроблений для учнів старшої школи (upper secondary school) та сприяє формуванню водночас мовних і життєвих навичок. “High Note 4” – це підручник з англійської мови для здобувачів освіти, який розрахований на учнів чи студентів рівня B1-B2 за Європейською шкалою визначення рівнів володіння мовою [18]. Він містить ефективні вправи для розвитку навичок аудіювання, читання, говоріння і письма, які допомагають покращити рівень загальної англомовної комунікативної компетентності. Ми використовували цей підручник для роботи з учнями 11-Б класу під час проходження педагогічної практики.

Підручник “High Note 4” в основному відповідає вимогам чинної Програми з іноземних мов (для 11 класу спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов) [6], оскільки у ньому охоплені такі лексичні теми, що дозволяють сформувати здатність учнів розпізнавати лексичні одиниці у чужому мовленні та використовувати їх у власному письмовому чи усному висловлюванні у таких комунікативних ситуаціях передбачених програмою: “Я, моя родина, мої друзі” (unit 3), “Харчування” (unit 5), “Дозвілля”(unit 4), “Мистецтво” (unit 10), “Наука і технічний прогрес” (unit 2), “Шкільне життя” (unit 7), “Робота і професії” (unit 9),

“Подорож” (unit 6). Такі теми як “Україна в світі” та “Країни виучуваної мови” окремо не передбачені, однак їх можна інтегрувати під час вивчення інших тем за допомогою додаткових матеріалів. Що стосується граматики, то у підручнику “High Note 4” використовується індуктивний метод, оскільки учні повинні проаналізувати певні граматичні явища у контексті текстів і сформулювати правила їх вживання. Вивчення граматичного матеріалу поєднано із вивченням нової лексики (Grammar and Vocabulary). У кожному тематичному розділі є граматичні відео (vox pops), у яких подаються приклади вживання вивченої граматичної структури у контексті і які служать зразками автентичного мовлення. Граматичні теми підручника “High Note 4”, що охоплюються для вивчення учнями на цьому рівні відповідно до Програми з іноземних мов (для 11 класу спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов) [6], подані у таблиці табл. 2.1.1.

Таблиця 2.1.1

**Відповідність граматичних тем підручника “High Note 4” вимогам  
Програми з іноземних мов (для 11 класу спеціалізованих шкіл з поглибленим  
вивченням іноземних мов)**

<b>Категорія</b>	<b>Структура</b>	<b>High Note 4</b>
<b>Adjective</b>	adjectives formed with suffixes/prefixes (overview) compound adjectives present/past participles as adjectives	Unit 7, p. 96, 98
<b>Adverb</b>	common linking words for chronological sequence advanced adverbials of time: beforehand, afterwards	Unit 4, p. 57
<b>Clause</b>	defining vs. non-defining relative clauses overview of relative pronouns	Unit 3, p.40

	first, second and third conditional reported speech with changed tenses reporting verbs + that + complement clause	Unit 9, pp. 124-125 Unit 7, pp. 94-95  Unit 7, p.100
<b>Determiner</b>	overview of all quantifiers with countable/uncountable nouns	Unit 6, p. 81
<b>Modality</b>	modals + passive	Unit 6, pp. 78-79, Unit 8, pp. 108-109
<b>Verb</b>	question tags (positive/negative, prepositional vs. phrasal verbs (seperable/inseperable) overview of all tense forms (active/passive)	Unit 1, p.9  Unit 1 pp.4-5, Unit 2 pp.18-19, Unit 4 pp.48-49, Unit 8 pp. 108-109

Як видно з таблиці 2.1.1, окремо не вивчаються такі граматичні теми як: compound adjectives, present/past participles as adjectives, advanced adverbials of time: beforehand, afterwards, prepositional vs. phrasal verbs (seperable/inseperable). Вони опрацьовуються інтегровано з іншими темами під час виконання вправ для формування лексичної компетентності чи компетентності у письмі.

Підручник має 10 тематичних розділів, серед яких: “Making sense of the senses”, “Where we live”, “Is it fair?” тощо. Кожен із них містить автентичні змістовні тексти, аудіо- та відеоматеріали. Варто зазначити, що окрім цього підручник оснащений таблицями з новим лексичним матеріалом, а також містить окремі розділи під назвою “Life Skills”, що сприяють розвитку практичних навичок здобувачів освіти, які є важливими і потрібними у сучасному світі, наприклад,

створювати презентації і переконливо подавати інформацію, брати участь у дебатах тощо. Наприкінці кожного розділу знаходиться частина “Revision”, за допомогою якої старшокласники мають нагоду перевірити свої знання та вміння. Він містить додаткові вправи, спрямовані на повторення вивчених впродовж теми граматичних та лексичних навичок, а також удосконалити вміння в аудіюванні, читанні та письмі.

Перевагою цього підручника є те, що він містить у собі різного типу завдання, котрі дозволяють здобувачам освіти досліджувати мову в різних аспектах; розвивати вміння учнів в аудіюванні, читанні, діалогічному та монологічному мовленні, письмі, а також фонетичі, лексичні та граматичні навички.

У підручнику є достатньо вправ для вивчення граматичного матеріалу. Під час проходження практики я працювала з розділом номер 6 під назвою “Where we live”. Ця тема розпочинається із закріплення та поглиблення знань щодо граматичної структури “Modal verbs”. У першій вправі (див. рис. 2.1.1) учні мають заповнити таблицю, розташувавши всі модальні дієслова відповідно до їхніх мовленнєвих функцій у коректний рядок таблиці [18, с. 78].

### 3 THINK BACK Complete the table with the modal verbs.

be able to can can't could couldn't don't have to  
have to may must mustn't ~~need to~~ needn't  
ought to should shouldn't

Obligation and necessity	<i>need to</i>
No obligation / No necessity	
Prohibition	
Duty and advice	<i>need to</i>
Ability / Lack of ability	
Permission	

Рис. 2.1.1. Рецептвна некомунікативна вправа на перевірку розуміння функції модальних дієслів

Наступна вправа у цьому уроці– це рецептвна некомунікативна вправа на заповнення пропусків запропонованими формами модальних дієслів (див. рис.

2.1.2) [18, с. 79]. Це допомагає учням проаналізувати вживання правильного дієслова відповідно до контексту і ситуації.

**7 Complete the text with the words and phrases from the box. Sometimes more than one answer is possible.**

don't have to (x2) forbidden mustn't need to  
obliged shouldn't supposed to will have to  
won't be able to

### Things you should know before moving to Sweden

#### Shopping

You <sup>1</sup>\_\_\_\_\_ jump the queue in shops. You <sup>2</sup>\_\_\_\_\_ get a ticket from the machine and wait for your number to be called. Also, don't bring too much cash. You <sup>3</sup>\_\_\_\_\_ use it in most places. And don't wait for the cashier to pack your bags – you're <sup>4</sup>\_\_\_\_\_ pack your own!

#### The environment

Swedes are really green. Littering is <sup>5</sup>\_\_\_\_\_ everywhere, and if you're caught dropping even the tiniest bit, you <sup>6</sup>\_\_\_\_\_ pay a fine. You are also <sup>7</sup>\_\_\_\_\_ by law to sort out your recycling.

#### Social etiquette

Don't expect Swedes to be chatty. They don't talk to you if they <sup>8</sup>\_\_\_\_\_. Punctuality is important though. You <sup>9</sup>\_\_\_\_\_ turn up late or early. In some other ways they're quite informal: at school, you <sup>10</sup>\_\_\_\_\_ call your teacher *Professor* or *Mr* or *Mrs* as they prefer to be called by their first names.

Рис. 2.1.2. Рецепттивна некомунікативна вправа на вибір форми модальних дієслів за контекстом

Наступною вправою для формування граматичних навичок є заповнення пропусків артиклями (див. рис. 2.1.3) [18, с. 81]. На основі своїх знань учні мають змогу пригадати правила вживання того чи іншого артикля, а потім заповнити пропуски коректними артиклями.

**Complete the article with *a*, *the* or no article ( $\emptyset$ ).  
In pairs, explain your choices.**

#### Leaving home comforts to enjoy nature

At the age of sixteen, Zeki Basan decided to give up his home comforts and live alone in <sup>1</sup>\_\_\_\_\_ tent. At the time, he was <sup>2</sup>\_\_\_\_\_ youngest student doing a two-year course at the School of Adventure Studies on the Isle of Skye in <sup>3</sup>\_\_\_\_\_ Scotland. <sup>4</sup>\_\_\_\_\_ tent was in a remote part of <sup>5</sup>\_\_\_\_\_ island and almost impossible to find without <sup>6</sup>\_\_\_\_\_ detailed directions. Every morning, he would get up at 6 a.m., wash in <sup>7</sup>\_\_\_\_\_ river, light <sup>8</sup>\_\_\_\_\_ fire and drink <sup>9</sup>\_\_\_\_\_ cup of tea before going to <sup>10</sup>\_\_\_\_\_ college. He had very little contact with his friends and his mother, who he only saw once <sup>11</sup>\_\_\_\_\_ month. His love of <sup>12</sup>\_\_\_\_\_ nature had begun at an early age as he had grown up in <sup>13</sup>\_\_\_\_\_ Cairngorm Mountains in a very remote home. In the winter, he sometimes had to ski to and from <sup>14</sup>\_\_\_\_\_ school! While studying at the Adventure School, he also gave <sup>15</sup>\_\_\_\_\_ lessons to <sup>16</sup>\_\_\_\_\_ conservation experts about how to survive in <sup>17</sup>\_\_\_\_\_ wild.

Рис. 2.1.3. Рецепттивна некомунікативна вправа на вибір артиклів за контекстом



На рис. 2.1.4 зображена рецептивно-репродуктивна некомунікативна вправа на вживання артиклів у реченнях [18, с. 81]. Під час виконання цього завдання учні мають вжити артикль у правильному місці поданого речення.

**Write sentences, adding *a/an* or *the* where necessary.**

- 1** I / live / in / flat / near / city centre / in / Dublin
- 2** I / have / dream / of climbing / Mount Kilimanjaro
- 3** I / prefer / mountains / to / sea
- 4** I / once / went / to / hospital / for / operation
- 5** I / would like / to go / to / college / in / USA
- 6** I / get on / well / with / people / who / live / next door
- 7** I / go / to / Bahamas / on / holidays / once / year
- 8** I live near / River Thames / which flows through / London
- 9** river is / second / longest / river / in / UK

Рис. 2.1.4. Рецептивна некомунікативна вправа на вживання артиклів у реченнях

Отже, виконання учнями даних вправ сприяло кращому засвоєнню нових граматичних структур, давало можливість поглибити вже набуті знання, а також застосувати їх у визначених ситуаціях.

З метою збагачення нашої власної педагогічної діяльності ефективними методами, прийомами та засобами навчання під час проходження практики крім проведення занять ми мали змогу відвідати та проаналізувати уроки англійської мови у 5-Б, 9-А, 9-Б, 11-Б класах таких учителів школи № 85 м. Києва, як Волчанської С. І., Зарицької Г. В., Ярцевої Т. М. Вміння педагогів мотивувати учнів до освітньої діяльності, розвивати критичне мислення, професійно здійснювати індивідуальний підхід, планувати навчальну діяльність через постановку проблеми ми б хотіли розвивати і у собі для досягнення професіоналізму та педагогічної майстерності.

Для формування ГК в учнів учителі англійської мови школи № 85 м. Києва використовували ефективні вправи та завдання.

Волчанська Соломія Ігорівна проводила захоплюючі уроки, застосовуючи різні інтерактивні методи та прийоми навчання, використовуючи цікаві матеріали з інтернет-ресурсів, навчальні відео та різноманітні ігри.

Закріплюючи граматичну структуру “Modal verbs”, учителька демонструвала учням допоміжний файл з правилами, паралельно коментуючи і пояснюючи нову структуру (див. рис. 2.1.5). Це сприяло кращому засвоєнню матеріалу, адже метод наочності є досить ефективним, особливо працюючи у режимі онлайн.

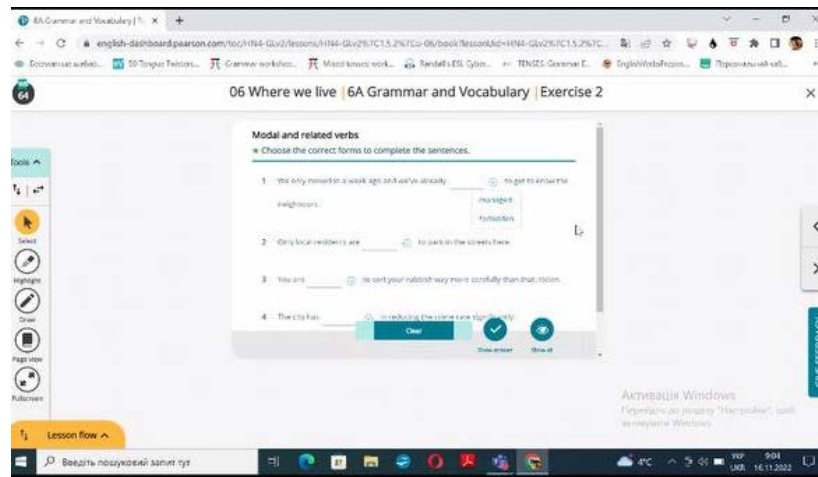


Рис. 2.1.5. Рецепттивна некомунікативна вправа на вибір ГС

Під час виконання декількох вправ упродовж уроку (див. рис. 2.1.6 та рис. 2.1.7) педагог надавала пояснення до правил і час від часу виправляла відповіді учнів.



Рис. 2.1.6. Рецепттивна некомунікативна вправа на вибір ГС



Рис. 2.1.7. Рецептвна некомунікативна вправа на вибір ГС

На уроках Зарицької Галини Валентинівни у 9-Б класі завжди панувала дружня атмосфера, відчувався тісний зв'язок між учителем та учнями. Вона завжди допомагала старшокласникам, коли у них виникали питання під час виконання завдань. Галина Валентинівна використовувала цікаві ігрові методи та інтерактивні технології. Це сприяло кращому засвоєнню матеріалу та актуалізації набутих знань. Під час вивчення граматики вчителька англійської мови використовувала вправи різного виду і типу. Впродовж моєї практики я відвідала уроки, на яких відбувалася робота з наступними граматичними структурами: “Quantifiers”, “Modal verbs”. Наведу приклади вправ, використані Галиною Валентинівною на уроках англійської мови у 9 класі (див. рис. 2.1.8, 2.1.9, 2.1.10, 2.1.11).

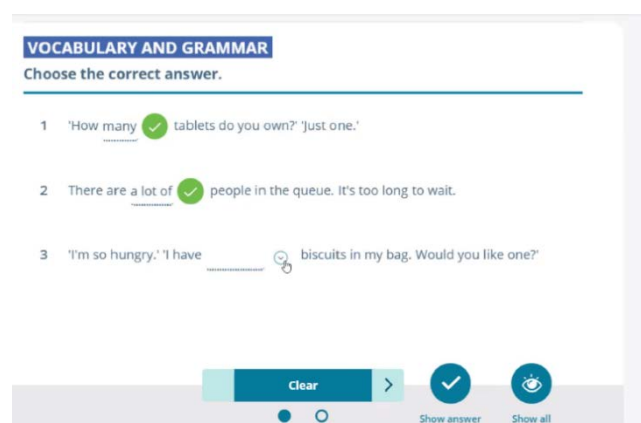


Рис. 2.1.8. Рецептвна некомунікативна вправа на вибір ГС

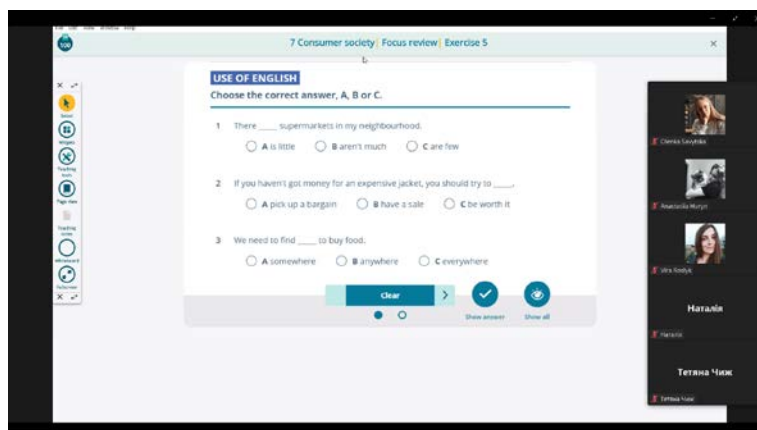


Рис. 2.1.9. Рецепттивна некомунікативна вправа на вибір ГС

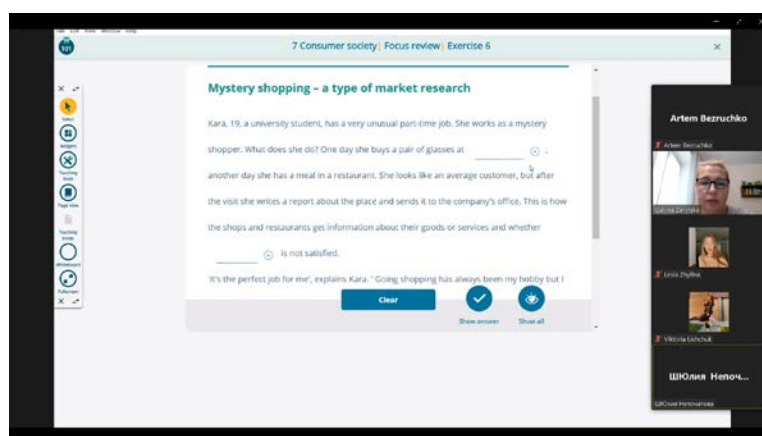


Рис. 2.1.10. Рецепттивна некомунікативна вправа на вибір ГС

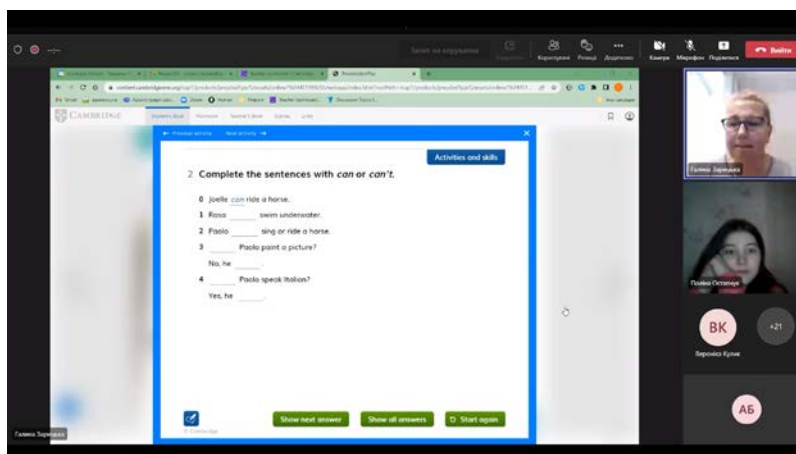


Рис. 2.1.11. Рецепттивна некомунікативна вправа на вибір ГС

Під час своїх уроків Соломія Ігорівна та Галина Валентинівна використовували індивідуальні, парні, групові та комбіновані види роботи учнів. Це сприяло покращенню комунікації між здобувачами освіти. Окрім цього, Галина Валентинівна запропонувала учням уявити себе у ролі вчителя і пояснити своїм однокласникам вживання нової граматичної структури.

Соломія Ігорівна та Галина Валентинівна використовували допоміжні інтернет-ресурси. Учителі розробили додаткові електронні завдання для формування ГК. Учні мали нагоду вдосконалювати свої граматичні навички у доброзичливій атмосфері, що вплинуло на мікроклімат у класі. І, відповідно, це дало хороший результат під час контролю знань.

Проаналізувавши уроки наших старших колег, ми прийшли до висновку, що вчителі школи № 85 міста Києва прагнуть не просто навчити учнів англійської мови, а й намагаються провести їх у цікавий і захоплюючий світ іноземної культури. Вони справжні професіонали своєї справи, які є прикладом для своїх учнів та колег. Нам дуже сподобалася їх комунікація з дітьми, адже під час уроків відчувалась дружня та спокійна атмосфера. Це добре впливає на вмотивованість та бажання учнів вивчати іноземну мову. Соломія Ігорівна і Галина Валентинівна володіють високим рівнем професійної кваліфікації з методики, педагогіки та психології. Вони вміло використовують, узагальнюють та систематизують суб'єктивний досвід учнів. На уроках застосовуються активні форми та технології, особистісно-орієнтоване навчання та диференційований підхід до кожного учня. Учителі на уроках намагаються поєднати вивчення теоретичного матеріалу з практичним застосуванням набутих знань, виходячи з конкретних комунікативних ситуацій; залучають учнів до активного вивчення нового матеріалу, забезпечують міцність знань, тому здобувачі освіти проявляють стійкі уміння та навички під час оперування граматичними структурами та в усному спілкуванні. Педагоги використовують наочний матеріал та сучасні інформаційно-комунікативні технології навчання; заохочують здобувачів освіти до само- та взаємооцінювання, до виявлення труднощів в опануванні матеріалу та способів їх подолання.

Окрім уроків учителів школи №85 міста Києва я відвідала заняття, які проводили мої колеги-практиканти. Усі студенти приклали неабияких зусиль, здійснюючи підготовку до уроків і безпосередньо у ході їх проведення. Я хочу відзначити роботу таких студентів, як Анна Копилова, Лілія Тарас та Артем

Безручко, оскільки їхня підготовка до уроків була систематичною та творчою, а уроки продумані та змістовні.

Відвідавши уроки Анни Копилової, я хочу відзначити різноманітність прийомів та засобів, які вона використала у процесі формування ГК здобувачів освіти. Студентка працювала з учнями 9-го класу. Для формування ГК Анна застосовувала технічні та наочні засоби навчання. Зокрема, під час вивчення граматичної структури Passive forms студентка використовувала вербальну і зображальну наочність (див. рис. 2.1.12).

	Present	Past	Future
<b>Simple</b>	Am Is Are +V3	Was Were +V3	Will be +V3
<b>Continuous</b>	Am being Is being Are being +V3	Was being Were being +V3	-----
<b>Perfect</b>	Have been Has been +V3	Had been +V3	Will have been +V3

Рис. 2.1.12. Схема утворення ГК Passive forms

Окрім цього, Анна використала технічні засоби, такі як відеофонограма, а також онлайн-вправи (див. рис. 2.1.13, 2.1.14, 2.1.15).



Рис. 2.1.13. Перегляд відеофонограми “The passive voice” на платформі YouTube [25]

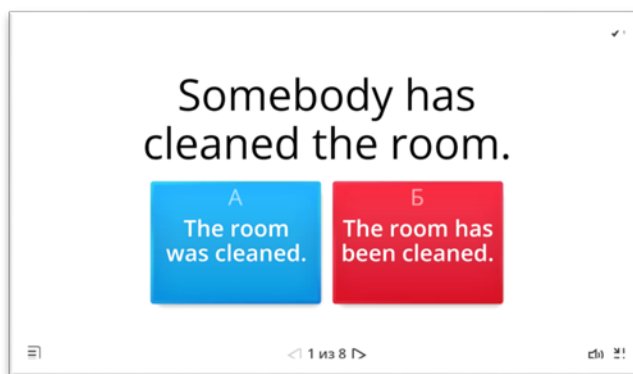


Рис. 2.1.14. Виконання електронного тестового завдання альтернативного вибору на платформі Wordwall [26]

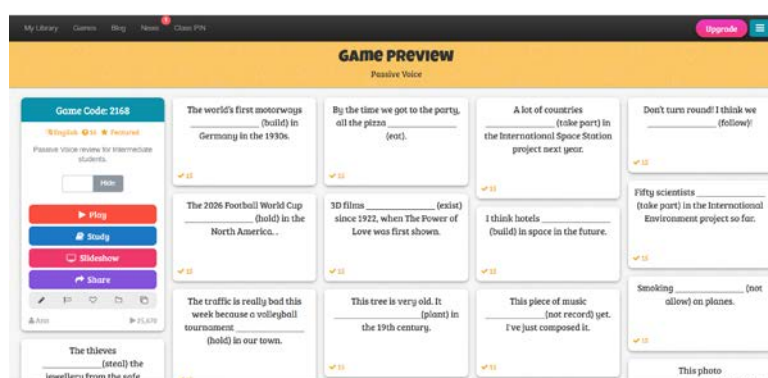


Рис. 2.1.15. Виконання електронного гейміфікованого завдання на заповнення пропусків на платформі Vamboozle [27]

Анна Копилова працювала за підручником “Focus 2”, який також містить багато вправ для формування ГК. Він містить завдання різних типів і видів. На рис. 2.1.16, 2.1.17 подано граматичні вправи, які використовувала студентка під час проходження практики.

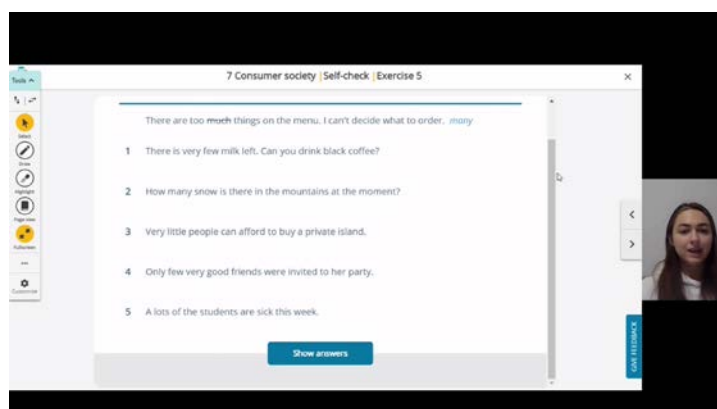


Рис. 2.1.16. Рецептивна некомунікативна вправа на ідентифікацію граматичних помилок

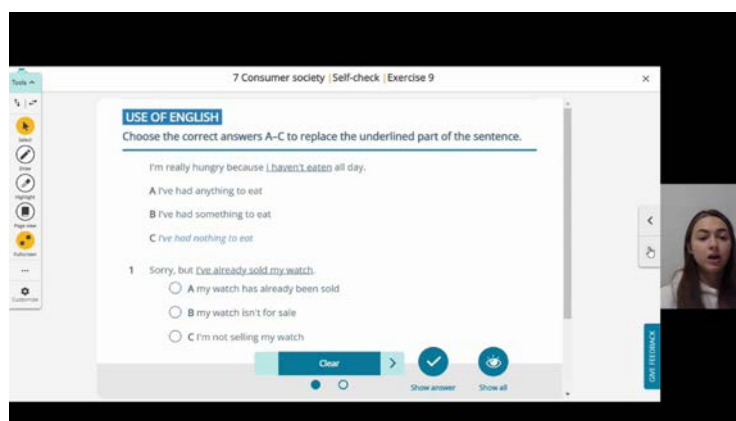


Рис. 2.1.17. Рецептвна некомунікативна вправа на вибір ГС

Учні на уроках англійської мови виявляли інтерес і зацікавленість у вивченні нових тем, оскільки Анна Копилова ретельно підбирала матеріал, щоб зробити навчання не лише продуктивним і змістовним, але й цікавим. Студентка використовувала електронні мовні ігри, адже використання гейміфікації у процесі вивчення англійської мови сприяє підвищенню мотивації учнів та кращому засвоєнню матеріалу.

Відвідавши уроки Артема Безручка, я можу виділити цікавий підхід студента до розробки вправ, спрямованих на розвиток ГК. Студент-практикант працював з учнями 9-го класу. Граматична структура, з якою працював Артем, мала назву Past Perfect. Перед початком ознайомлення з новим матеріалом, студент використовував картки, за допомогою яких учні мали нагоду повторити неправильні дієслова (див. рис. 2.1.18). Це допомогло школярам пригадати вивчений раніше матеріал для успішного його застосування у тренуванні з Past Perfect.












ride rode ridden 	ring rang rung 	rise rose risen 
run ran run 	say said said 	see saw seen 
seek sought sought 	sell sold sold 	send sent sent 

Рис. 2.1.18. Карки з неправильними дієсловами

Під час ознайомлення з новою граматичною структурою Артем використовував допоміжну схему, на якій було зображено правила вживання та формування Past Perfect (див. рис. 2.1.19).

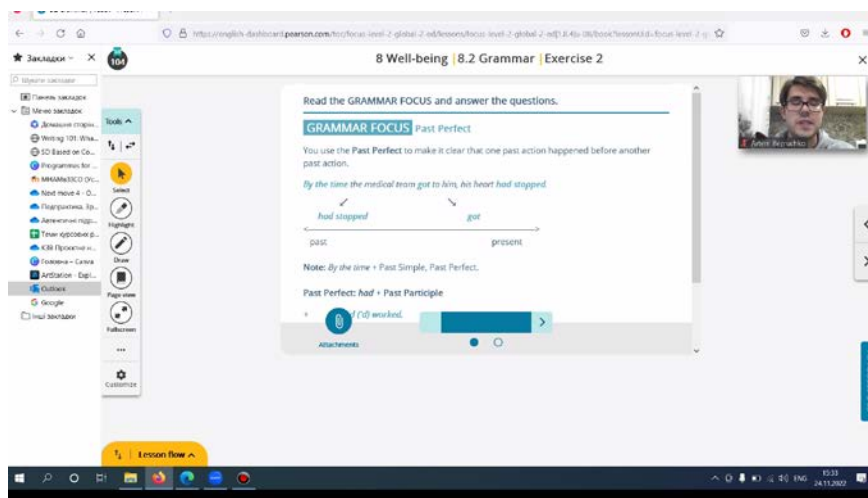


Рис. 2.1.19. Схема утворення ГС Past Perfect

Після ознайомлення учнів зі схемою, Артем перевіряв розуміння учнями значення і функції ГС за допомогою запитань (див. рис. 2.1.20).

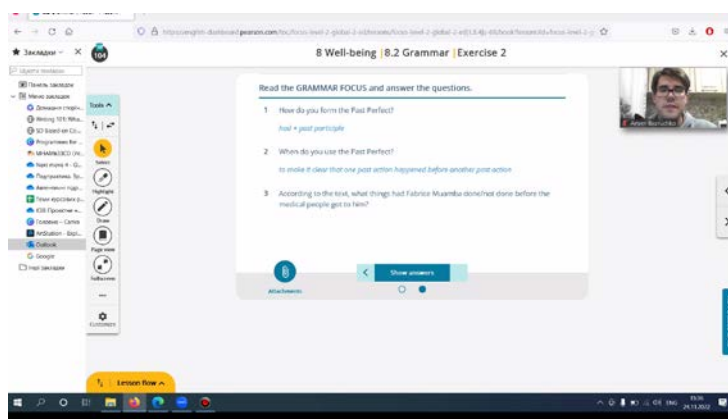


Рис. 2.1.20. Рецепттивна вправа на перевірку розуміння ГС

Окрім вправ з підручника, Артем застосовував різноманітні електронні завдання. Студент використав рецептивну некомунікативну вправу на складання речення з поданих слів (див. рис. 2.1.21). Ця вправа була корисною для повторення правильного формування Past Perfect у контексті речення.

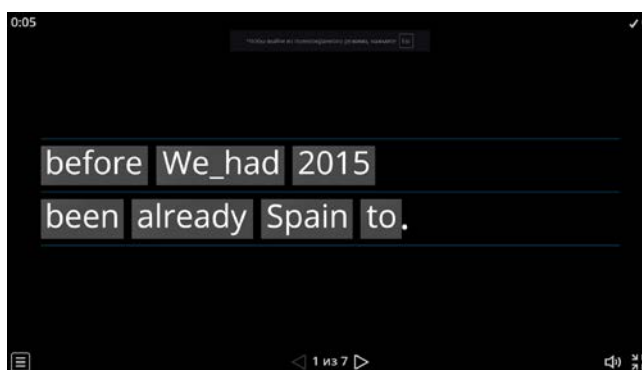


Рис. 2.1.21. Рецепттивна некомунікативна вправа на складання речення з поданих слів на платформі Wordwall [28]

Корисною для учнів була рецептивно-репродуктивна умовно-комунікативна вправа (див. рис. 2.1.22). Вона полягала у тому, щоб самостійно завершити подані речення. Учні мали змогу не лише потренуватись у вживанні нової граматичної структури, але й застосувати свою уяву і креатив.



Рис. 2.1.22. Рецептивно-репродуктивна умовно-комунікативна вправа на завершення зразка мовлення на платформі Wordwall [29]

Аналізуючи вправи, підібрані Артемом, я можу сказати, що студенту вдалося досягнути поставлених цілей та очікуваних результатів уроку. Він допомагав учням впоратися з труднощами, які виникали на шляху до успішного засвоєння матеріалу, зокрема нових граматичних структур.

Лілії Тарас на уроках використовувала різноманітні методи, прийоми та засоби навчання, таку систему вправ та завдань, які сприяли кращому засвоєнню, повторенню та закріпленню матеріалу. Хочу зазначити, що Лілія розпочала ознайомлення з новою граматичною структурою Past Continuous за допомогою перегляду навчального відеофрагмента з інтернет-мережі (див. рис. 2.1.23). На нашу думку, це є досить ефективно, адже використання різних інтернет-ресурсів допомагають пробудити інтерес до вивчення нового матеріалу та стимулювати мовленнєво-розумову діяльність учнів.



Рис. 2.1.23. Перегляд відеоролика для ознайомлення з новою ГС [30]

Окрім цього, Лілія презентувала нову ГС у контексті читання тексту (див. рис. 2.1.24). Студентка зупинялась під час читання, акцентувала увагу на новому матеріалі, коментувала деякі моменти, залучала учнів до обговорення.



Рис. 2.1.24. Презентація нової ГС у тексті для читання

Наступною була рецептивно-репродуктивна вправа на заповнення пропусків (див. рис. 2.1.25). За допомогою цієї вправи Лілія після презентації нової ГС перевіряла розуміння учнями її значення.



Рис. 2.1.25. Рецептивно-репродуктивна некомунікативна вправа на вибір ГС

Лілія часто використовувала електронні завдання, як, наприклад, рецептивно-репродуктивна умовно-комунікативна вправа, яка полягала у тому, щоб дати повні відповіді на спеціальні запитання, використовуючи нову граматичну структуру (див. рис. 2.1.26). Це сприяло формуванню репродуктивних граматичних навичок – вживання виучуваної ГС у мовленні на рівні речення.



Рис. 2.1.26. Рецептивно-репродуктивна умовно-комунікативна вправа для навчання відповіді на спеціальні запитання на платформі Wordwall [31]

Цікавою була рецептивна некомунікативна вправа, яку Лілія використала для тренування у вживанні виучуваної ГС. Студентка використовувала електронний шаблон завдання з інтернет-платформи LearningApps (див. рис. 2.1.27). Ця вправа полягала у тому, щоб заповнити пропуски у реченнях правильними формами дієслова у Past Continuous.

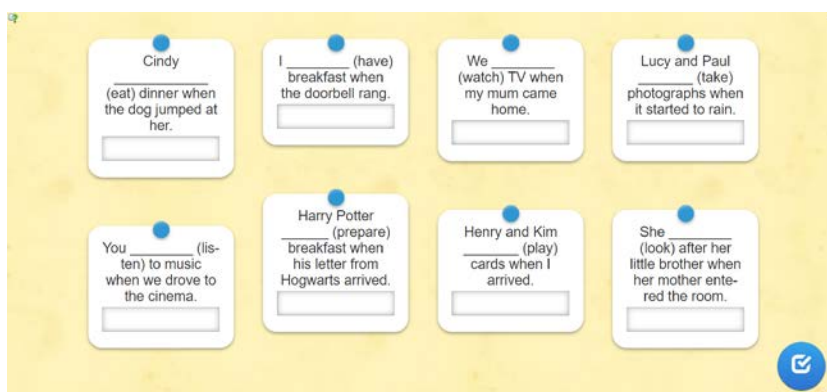


Рис. 2.1.27. Рецептивна некомунікативна вправа на вибір форми ГС на платформі LearningApps [32]

Відвідавши уроки Лілії, я можу зазначити, що вправи, підібрані студенткою, а також використані прийоми і засоби, допомогли учням засвоїти матеріал на належному рівні, зокрема нової ГС. Практикантка творчо дібрала навчальний матеріал, щоб мотивувати учнів до мовленнєво-розумової діяльності. Школярі на уроках активно виконували вправи, аналізували речення, у яких зустрічалась ГС Past Continuous.

Проаналізувавши вправи, подані у підручнику та робочому зошиті “High Note 4”, а також вправи, які добирали вчителі школи № 85 міста Києва та студенти-практиканти, ми прийшли до висновку, що формування ГК відбувається в основному із використанням рецептивних некомунікативних вправ (вправ на впізнавання, диференціацію, ідентифікацію, вибір ГС за контекстом, на перевірку розуміння ГС). Виконання некомунікативних вправ не може забезпечити формування стійких, автоматизованих і гнучких навичок граматично правильно формулювати усні та писемні висловлювання, оскільки, мовленнєві репродуктивні навички розвиваються під час виконання умовно-комунікативних вправ. На думку українських науковців, формування репродуктивних граматичних навичок повинно відбуватися із використанням умовно-комунікативних вправ [3, с. 247], які сприяють розвитку здатності учнів самостійно вживати нові ГС в усному та писемному мовленні. Тому розробка комплексу вправ, який би складався з умовно-комунікативних вправ для формування репродуктивних граматичних навичок учнів 11 класу є актуальною, у чому і полягає мета цієї курсової роботи.

## **2.2. Комплекс вправ для формування англомовних граматичних навичок учнів 11 класу**

Грамотично коректні письмові та усні висловлювання свідчать про високий рівень володіння АМ. Формування здатності правильно використовувати різноманітні граматичні структури відповідно до ситуації мовлення вимагає як знань граматичних правил, так і можливості вживати граматичні явища у контексті під час виконання умовно-комунікативних та комунікативних вправ.

Поетапне формування граматичних навичок має забезпечити їх автоматизованість, стійкість та гнучкість [3, с. 239]. Ознайомлення з новими граматичними структурами відбувається у певному контексті, потім учні тренуються їх відтворювати за допомогою умовно-комунікативних вправ на репродукцію, щоб забезпечити автоматизацію їх дій з новим граматичним явищем [3, с. 249]. Контроль сформованості цих навичок відбувається під час самостійного вживання учнями певної структури в усних чи письмових висловлюваннях [3, с. 257]. Кожна вправа включає такі компоненти: завдання-інструкцію до вправи, зразок виконання, саме виконання учнями вправи і контроль учителем виконання вправи [3, с. 181].

Кількість граматичних умовно-комунікативних вправ у підручнику “High Note 4” дуже мала, тому вони не можуть забезпечити автоматизацію репродуктивних граматичних навичок. Зрозуміло, що для ефективної організації процесу навчання окрім НМК варто також використовувати комплекс вправ. Комплекс вправ – це реалізація системи чи підсистеми вправ для засвоєння конкретної теми, мовного чи мовленнєвого матеріалу [3, с. 191].

Ми пропонуємо комплекс вправ для формування репродуктивних граматичних навичок, що включає некомунікативні та комунікативні вправи для ознайомлення із вживанням артиклів та модальних дієслів дедукції (“High Note 4”, Unit 6), а також умовно-комунікативні вправи для автоматизації дій учнів із ними. Оволодіння необхідними граматичними знаннями сприятиме розвитку граматичної



усвідомленості учнів. У запропонований нами комплекс входять вправи, які передбачають використання індуктивного методу до подачі граматичного матеріалу. Учні мають можливість розвивати комунікативні уміння, описуючи фотографії, працюючи в парах, обговорюючи відповіді на запитання. Контроль правильності вживання граматичних явищ здійснюється під час виконання учнями вправ на самостійне вживання ГС на рівні фрази, речення та понадфразової єдності.

Всього нами було розроблено 13 вправ. Нижче наводимо запропонований комплекс вправ.

## І ГРУПА ВПРАВ

### 1. Вправа, спрямована на ознайомлення учнів із вживанням артиклів.

Завдання: Work in pairs. Look at the picture and answer the questions.

	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Who is the woman?</li> <li>• Where is she?</li> <li>• What is she doing?</li> <li>• What's wrong with the sign?</li> <li>• Have you noticed a mistake?</li> </ul>
--	--

### 2. Вправа, спрямована на ознайомлення учнів із формою вживання артиклів: **article + (adverb + adjective) + noun.**

Завдання: Read the phrases and identify the part of speech of each word. What have you noticed? Which parts of speech do articles precede?

- A phone
- A mobile phone
- A really good new mobile phone
- The red box over there
- The small house on the hill

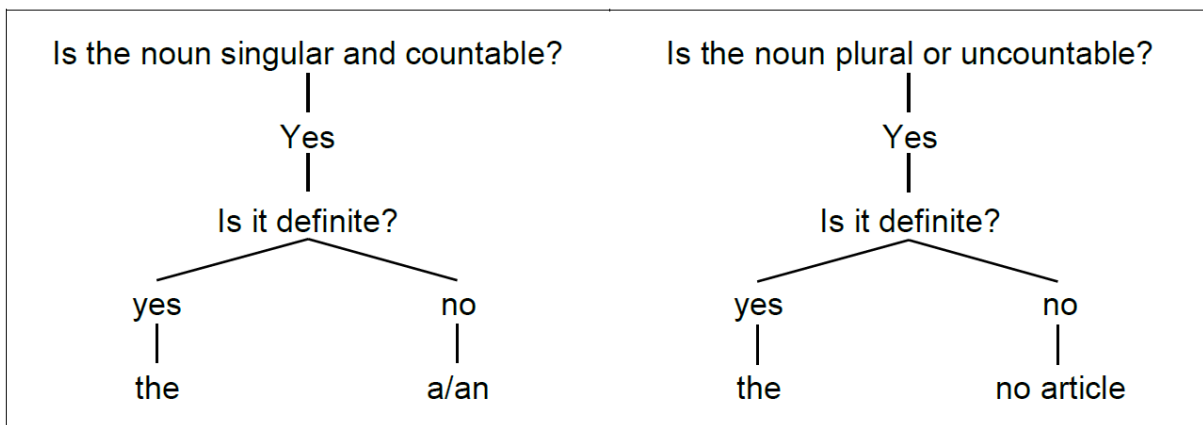


**3. Вправа на перевірку розуміння учнями базових правил вживання означених та неозначених артиклів за контекстом з опорою.**

Завдання: Read the text below and complete it with the right article answering the questions in the table “Choosing the right article”.

I saw \_\_\_ person yesterday. \_\_\_ person was sitting under \_\_\_ tree. \_\_\_ tree was very tall. \_\_\_ person stood up when they saw \_\_\_ cat. \_\_\_ cat jumped on \_\_\_ wall to try and catch \_\_\_ bird but \_\_\_ bird flew off \_\_\_ wall. I had \_\_\_ milk. I decided to give \_\_\_milk to \_\_\_cat.

**Choosing the right article**



**4. Вправа, спрямована на ознайомлення учнів із правилами вживання означених та неозначених артиклів з опорою.**

Завдання: Complete the table below with *a*, *an*, *some*, *the*.

	<b>Indefinite article</b>	<b>Definite article</b>
<b>Singular noun</b> e.g. strawberry, apple	<i>countable noun</i>	<i>countable/uncountable noun</i>
<b>Plural noun</b> e.g. strawberries, apples		

**5. Вправа на перевірку розуміння функції означених та неозначених артиклів з опорою.**

Завдання: Work in pairs. Look at the photo again. Read the sentences in the table below. Think how articles could make this sign correct. Explain the use of articles. What difference do they make?



	<b>Definite (specific)</b>	<b>Indefinite (nonspecific)</b>
<b>Singular noun</b> (camel)	Would you like to ride on <b>the camel</b> ?	Would you like to ride <b>on a camel</b> ?
<b>Plural noun</b> (camels)	Would you like to ride <b>on the camels</b> ?	Would you like to ride <b>on camels</b> ?

**6. Вправа, спрямована на ознайомлення учнів із використанням модальних дієслів дедукції у теперішньому часі.**

Завдання 1: Work in pairs. Each pair will get 2 paper bags with some objects inside. You should put your hand inside to feel each one. Guess what object it is and write down your sentences.

We are sure it is ...

We are sure it isn't ...

Maybe it is ....

Завдання 2: Now, complete the table with your guesses using modals of deduction.

<b>Deductions about the present / future</b>
--

can't/could/may/might/must + infinitive		
We're 99% sure that it isn't...	<b>can't</b>	
We're 50% sure that it is...	<b>could</b> <b>might</b> <b>may</b>	
We're 99% sure that it is...	<b>must</b>	

**7. Вправа, спрямована на ознайомлення учнів із використанням модальних дієслів дедукції у минулому часі.**

Завдання 1: Look at the photo and write at least one sentence about the woman. Guess what happened in her life [18, с. 146].



Завдання 2: Now, use modals of deduction to write sentences about the woman in the photo.

### Deductions about the past

can't/could/may/might/must + have +past participle

## II ГРУПА ВПРАВ

**1. Вправа, спрямована на самостійне вживання означених та неозначених артиклів у письмовому висловлюванні на рівні понадфразової єдності.**

Завдання: Write a short description of the person using correct articles. Use your imagination to give more details. Then work in pairs and share your description with your classmate. Do they agree with you?

- Do you see a woman?
- How old is she?
- What does she look like?
- What is she wearing?
- In what kind of roles do you see her?



**2. Вправа на завершення зразка мовлення, спрямована на самостійне вживання означених та неозначених артиклів з географічними назвами в усному висловлюванні.**

Завдання: Work in pairs. Look through the proper names below. What do you know about these places? Ask each other questions: *What do you know about...?*

Answer your classmate's questions: *I know that Europe is ...* [18, с. 81]

Europe the Mediterranean the Danube  
 the Netherlands the Alps Oxford University  
 Mount Everest the Eiffel Tower the Czech Republic  
 Bangkok the Middle East

**3. Вправа на завершення зразка мовлення, спрямована на самостійне вживання означених та неозначених артиклів в усному висловлюванні.**

Завдання: You've read the text about Mrs. Bilbo Baggins (High Note 4, Unit 6, p.81). What do you remember about her lifestyle? Work in pairs. Complete the sentences with the information about this person. Pay attention to the correct use of articles.

1. Emma Orbach is an Oxford graduate who...
2. She lives without ...
3. Emma Orbach was a daughter of ...
4. She grew up in ...
5. She was educated at ...
6. She studied ...
7. Her key to happiness was ...
8. Her house is made from ...
9. She gets food from ...
10. Once a month she ...
11. She rarely goes ...
12. She never uses ...

**4. Вправа на самостійне вживання модальних дієслів дедукції у теперішньому часі в усному та письмовому мовленні.**

Завдання: Work in pairs. You will get 10 paper bags with some objects inside. Each bag has a number. You should put your hand inside to feel each object. Guess what object it is using modal verbs of deduction (can't, must, may, might, could). Exchange

bags with your classmates. After the discussion, each pair should write at least 1 sentence about the object in each bag.

**5. Вправа на самостійне вживання модальних дієслів дедукції у теперішньому, минулому та майбутньому часі в усному чи писемному мовленні.**

Завдання: Work in pairs. Look at the photos and make deductions using the phrases.

	<ul style="list-style-type: none"> <li>• manage to find their dream house</li> <li>• buy a new house</li> <li>• be happy</li> <li>• be spacious</li> <li>• save money for a new house for years</li> <li>• take out a mortgage to buy this home</li> <li>• throw a housewarming party</li> </ul>
	<ul style="list-style-type: none"> <li>• have an argument</li> <li>• be angry</li> <li>• do something wrong</li> <li>• feel very upset</li> <li>• do household tasks</li> <li>• get a bad grade</li> <li>• promise to improve</li> </ul>

Структуру комплексу вправ для формування репродуктивних граматичних навичок розуміння і вживання артиклів та модальних дієслів дедукції подано у таблиці 2.2.1.

Таблиця 2.2.1

**Комплекс вправ для формування репродуктивних граматичних  
навичок розуміння і вживання артиклів та  
модальних дієслів дедукції**

<b>Етап</b>	<b>Група вправ</b>	<b>Типи вправ</b>	<b>Види вправ</b>
<b>Ознайомлення</b>	<p><b>I група вправ</b> для розвитку граматичної усвідомленості учнів.</p> <p>1.1. Вправи для оволодіння знаннями про означені та неозначені артикли.</p> <p>1.2. Вправи для оволодіння знаннями про модальні дієслова дедукції.</p>	<p>Рецептивні некомунікативні, рецептивно-репродуктивні умовно-комунікативні</p>	<p>Вправи на впізнавання, диференціацію та вживання граматичних одиниць.</p> <p>Вправи на вибір за контекстом, на перевірку розуміння граматичних структур, відповіді на запитання.</p>
<b>Автоматизація</b>	<p><b>II група вправ</b> для автоматизації граматичних явищ на рівні фрази і</p>	<p>Рецептивно-репродуктивні умовно-комунікативні вправи</p>	<p>Вправи на імітацію зразка мовлення, підстановку у зразок мовлення, завершення зразка мовлення,</p>

	понадфразової єдності		відповіді на запитання, а також самостійне вживання зразків мовлення на рівні понадфразової єдності з новими граматичними структурами.
--	--------------------------	--	---

Отже, комплекс вправ для формування репродуктивних граматичних навичок учнів 11 класу включає 2 групи вправ для двох етапів роботи із новим граматичним матеріалом: для ознайомлення з ГС та автоматизації дій учнів з ними. Ознайомлення із новим граматичним матеріалом відбувається з використанням індуктивного методу та інтерактивних технологій навчання. Умовно-комунікативні вправи запропонованого нами комплексу спрямовані на стимулювання учнів до комунікації за допомогою зображальної наочності та предметів, що створюють міні-контекст для використання певних граматичних явищ.



## ВИСНОВКИ

Результати проведеного нами дослідження щодо формування англомовних репродуктивних граматичних навичок учнів 11 класу дозволили уточнити вимоги до сформованості їхньої англомовної ГК, виявити особливості формування англомовної ГК учнів 11 класу та розробити відповідний комплекс вправ.

Визначено, що ГК учнів є важливою складовою англомовної комунікативної компетентності, оскільки забезпечує здатність людини правильно формулювати свої усні та писемні висловлювання, вибирати граматичні структури, що відповідають ситуації мовлення.

На підставі аналізу вимог Державного стандарту базової середньої освіти (2020), Програми з іноземних мов (2017) та Програми зовнішнього незалежного оцінювання з англійської мови (2018) зроблено висновок, що рівень сформованості ГК має бути достатнім, щоби учні могли описувати події, висловлювати своє ставлення та думку, давати поради та інструкції, робити припущення, ставити запитання, порівнювати предмети та явища, використовуючи прикметники, дієприкметники теперішнього/минулого часу, прислівники, сполучні слова для хронологічної послідовності, займенники, умовні речення, злічувані та незлічувані іменники, модальні дієслова, складнопідрядні та складносурядні речення, дієслова у всіх часових формах, інфінітив, прийменники.

Встановлено, що здатність коректно висловлюватись в усній та письмовій формах розвивається на основі репродуктивних навичок. Репродуктивні граматичні навички учнів 11 класу формуються поетапно, індуктивним чи дедуктивним методом під час засвоєння та повторення ними активного граматичного мінімуму. Основним критерієм оцінки їх сформованості є правильність, що перевіряється за допомогою вправ на самостійне вживання граматичних структур на рівні речення, понадфразової єдності та тексту.

Проаналізовано педагогічний досвід під час проходження практики у школі №85 міста Києва, складові НМК “High Note 4”, що використовувався для роботи з

учнями 11 класу. Встановлено, що формування ГК учнів відбувається в основному із використанням некомунікативних вправ не може забезпечити формування мовленнєвих репродуктивних навичок. Запропоновано комплекс з 13 вправ для формування репродуктивних граматичних навичок учнів 11 класу, що є переважно умовно-комунікативними. Вправи спрямовані на ознайомлення учнів з новими граматичними явищами у контексті, розвитку їхньої граматичної усвідомленості із використанням індуктивного методу, а також автоматизацію дій учнів із ними під час усного спілкування у парах та виконання письмових вправ. У комплекс включено вправи, що передбачають використання зображальної та графічної наочності з метою створення міні-контексту для подачі нових граматичних явищ, стимулювання зацікавлення учнів та їх комунікативної діяльності.

## РЕЗЮМЕ

**Савицька О. «Вправи для формування англомовних репродуктивних граматичних навичок учнів 11 класу». Київський національний лінгвістичний університет, Київ, 2023.**

У курсовій роботі розкриваються питання формування англомовних репродуктивних граматичних навичок учнів 11 класу.

Розглянуто питання, що стосуються формування англомовної граматичної компетентності учнів старшої школи. Проаналізовано Програму з іноземних мов (2017), Державний стандарт базової середньої освіти (2020) та Програму зовнішнього незалежного оцінювання з іноземних мов (2018). Уточнено вимоги до сформованості граматичної компетентності учнів 11 класу. Визначено граматичні теми, якими повинні оволодіти випускники закладу загальної середньої освіти на рівні B1 та B2. Уточнено зміст навчання англомовного граматичного матеріалу в старшій школі. Визначено психологічні та методичні особливості формування граматичної компетентності учнів 11 класу. Встановлено, що розвиток репродуктивних граматичних навичок має відбуватись відповідно до принципів експліцитного підходу з використанням дедуктивного та індуктивного методів залежно від складності граматичних структур.

Узагальнено педагогічний досвід щодо використання методів, прийомів та засобів навчання, навчальних матеріалів і вправ для формування граматичної компетентності учнів 11 класу. Встановлено важливість виконання учнями умовно-комунікативних вправ для розвитку мовленнєвих репродуктивних навичок. Запропоновано комплекс вправ для ознайомлення учнів із вживанням артиклів і модальних дієслів дедукції та автоматизації дій школярів з ними.

**Ключові слова:** англомовна граматична компетентність, комплекс вправ, репродуктивні граматичні навички, умовно-комунікативні вправи, учні 11 класу.

## SUMMARY

**Savytska O. “Exercises for the development of Grade 11 students’ English reproductive grammar skills.” Kyiv National Linguistic University, Kyiv, 2023.**

The course paper covers the issues of developing English reproductive grammar skills of Grade 11 students.

The issues concerning English grammar competence development of upper secondary school students are considered. The Foreign Language Curriculum (2017), the National Curriculum (2020), and the Programme of External Independent Evaluation in English (2018) have been analyzed. The requirements for the development of grammatical competence of Grade 11 students have been specified. It has been determined which grammar topics graduates of secondary education institutions at B1-B2 English level should master. The content of English grammar material for teaching upper secondary school students is described. The psychological and methodological peculiarities of Grade 11 students’ grammar competence development have been determined. It is established that the development of reproductive grammar skills should take place in accordance with the principles of an explicit approach using deductive and inductive methods depending on the complexity of grammatical structures.

Pedagogical experience regarding the use of of teaching methods, techniques, and tools, educational material and exercises for the development of Grade 11 students’ grammar competence is summarized. The importance of pseudocommunicative exercises for the development of speech reproductive skills is proved. A set of exercises is offered to familiarize students with the use of articles and modal verbs of deduction and to provide them with practice using the target language.

**Key words:** English grammar competence, a set of exercises, reproductive grammar skills, pseudocommunicative exercises, Grade 11 students.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вовк О.І. Сучасна стратегія формування англомовної граматичної компетенції у студентів-філологів // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. 2008. № 27. С. 5-10.

2. Даниленко О.О. Формування граматичної компетентності майбутніх учителів у процесі навчання англійської мови після німецької за допомогою вправ для самостійної роботи // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. № 2. 2018. С. 65–73.

3. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підруч. для студ. лінгв. ун-тів і фак. ін. мов вищих навч. закладів / під заг. ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ: Ленвіт, 2013. 590 с.

4. Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах: підручник / за ред. Панова Л.С., Андрійко І.Ф., Тезікова С.В., Потапенко С.І., Чекаль Г.С. та ін. Київ: Академія, 2010. 328 с.

5. Мірошник І. В. Вправи для формування англомовної граматичної компетенції в учнів початкової загальноосвітньої школи. Іноземні мови. 2011. № 2. С. 37-46.

6. Навчальні програми з іноземних мов (рівень стандарту, профільний рівень) для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов. 10-11 класи. Англійська мова. Німецька мова. Французька мова. Іспанська мова: затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 № 1407. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/inozemni-movi-10-11-19.09.2017.pdf> (дата звернення: 19.04.2023).

7. Ніколаєва С. Ю. Основи сучасної методики викладання іноземних мов (схеми і таблиці): навч. посібник. Київ: Ленвіт, 2008. 235 с.

8. Палій О. А. Комплексне використання технічних засобів навчання для

формування німецькомовної граматичної компетенції студентів (на базі англійської мови): автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Київський національний лінгвістичний університет. Київ, 2002. 22 с.

9. Плотніков Є. О. Індукція та дедукція як методи формування іншомовної рецептивної граматичної компетенції майбутніх учителів // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2011. Вип. 29. С. 162-166.

10. Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 898.URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898> (дата звернення: 19.04.2023).

11. Про затвердження програм зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання, здобутих на основі повної загальної середньої освіти: наказ Міністерства освіти і науки України від 26.06.2018 № 696.URL: <https://osvita.ua/doc/files/news/10/1005/Inozemni.pdf> (дата звернення: 19.04.2023).

12. Склярєнко Н. К. Методика формування іншомовної граматичної компетенції в учнів загальноосвітніх навчальних закладів // Іноземні мови. 2011. № 1. С. 15-25.

13. Сучасні технології навчання іноземних мов і культур у загальноосвітніх і вищих навчальних закладах: колективна монографія / за ред. С. Ю. Ніколаєвої; техн. ред. І. Ф. Соболевої. Київ: Ленвіт, 2015. 444 с.

14. Черноватий Л. М. Основи теорії педагогічної граматики іноземної мови: автореф. дис. ...канд. пед. наук. Київський національний лінгвістичний університет. Київ, 1999. 32 с.

15. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment – Companion volume. Council of Europe Publishing, Strasbourg, 2020. 278 p. URL: <https://rm.coe.int/common-european-framework-of-reference-for-languages-learning-teaching/16809ea0d4> (дата звернення: 12.03.2023).

16. Funk H., Koenig M. Grammatik lehren und lernen: Fernstudieneinheit 1. Berlin: Langenscheidt, 1991. 160 S.

17. Harmer J. The Practice of English Language Teaching. Pearson Education Limited, 2007. 448 p.

18. Hastings B., Mckinlay S. High Note 4. Student's Book . Pearson Education Ltd, 2020. 200 p.

20. Riddel D. Teaching English as a foreign / second language. Hodder Education, 2003. 280 p.

21. Schlak T. Grammatik induktiv oder deduktiv vermitteln. Zielgruppenorientierte Methodikforschung an einem konkreten Beispiel veranschaulicht. In J. Eckerth, Empirische Arbeiten aus der Sprachlehrforschung. Beiträge der Hamburger Beiträge des Hamburger Promovierenden-Kolloquiums SLF, Bochum: AKS. 2003. S. 81-95.

22. Scrivener J. Learning teaching. Oxford: Macmillan Heinemann English Language Teaching. 1994. 217 p.

23. Thornbury S. How to teach grammar. London: Longman, 1999. 192 p.

24. Widodo H.P. Approaches and procedures for teaching grammar. English Teaching: Practice and Critique, Volume 5, Number 1. 2006. pp. 122-141.

25. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=7FBr-G0ur9I>

26. URL: <https://wordwall.net/ru/resource/29787236/passive-voice/active-passive>

27. URL: <https://www.baamboozle.com/game/2168>

28. URL: <https://wordwall.net/ru/resource/3550573/past-perfect>

29. URL: <https://wordwall.net/ru/resource/6559509/english-file-pre/past-perfect>

30. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=K0ACblFmyWg>

31. URL: <https://wordwall.net/ru/resource/36117596/english/past-continuous-speaking>

32. URL: <https://learningapps.org/view2726461>

## ДОДАТОК

**Вимоги Програми зовнішнього незалежного оцінювання  
з англійської мови до рівня володіння граматичною компетентністю  
випускниками шкіл [11]**

<b>Рівень B1</b>	
<b>Граматичні категорії</b>	<b>Граматичні структури</b>
<b>Adjective</b>	comparative and superlative forms of regular and irregular adjectives structures with as ... as, so ... as rather, almost, quite adjectives formed with suffixes/prefixes (overview) compound adjectives present/past participles as adjectives
<b>Adverb</b>	frequency and movement place (here/there) chronological sequence (first, next, etc.) time markers for past, present and future (yesterday, tomorrow, today, now) Present Perfect + yet/already manner (slowly, well, etc.) comparative and superlative forms just, ever for time basic quantifiers (a lot, a little, very, too, rather, etc.) common linking words for chronological sequence advanced adverbials of time: beforehand, afterwards
<b>Clause</b>	'have' in the present tense 'be' in the present tense agreement between nouns and verb 'be' wh-questions yes/no questions pro-clause with so, not (I think so, I hope not.) when for linking two clauses who, which, that in relative clause; to/in order to + verb if + Present Simple defining vs. non-defining relative clauses relative pronouns first, second and third conditional reported speech with temporal shift



	<p>reported statements, commands, requests, yes/no questions, wh-questions</p> <p>reporting verbs + that + complement clause</p>
<b>Conjunction</b>	<p>'and' to link nouns and noun phrases</p> <p>basic 'but' to link clauses and sentences</p> <p>basic connectors 'but/and/or'</p> <p>'because' for causes and reasons</p> <p>LC connectors (but, because)</p> <p>'and then' for results and consequences</p> <p>neither ... nor, either ... or</p> <p>if, when, as soon as, till, until, etc.+ present simple with future reference</p>
<b>Determiner</b>	<p>'this is' for an introduction</p> <p>'An' with single countable nouns</p> <p>'a/an' with jobs</p> <p>possessive adjectives 'my, your, his, her, its, our, their'</p> <p>'how' questions for time, measurement, size and quantity</p> <p>'this'/'these' and 'that'/'those' as determiners</p> <p>'he' for specific examples and back reference</p> <p>'he' for uniqueness, public buildings, geographical names, other proper names</p> <p>'some' and 'any' in questions and negative statements</p> <p>these and those as determiners relating to people or objects</p> <p>basic quantifiers: some, any, no, a lot of/lots of, much, many (with countable and uncountable nouns)</p> <p>zero quantifier with plural countable nouns and uncountable nouns</p> <p>enough and too for sufficiency and insufficiency</p> <p>a little, much for quantities with mass (uncountable) nouns</p> <p>overview of all quantifiers with countable/uncountable nouns</p>
<b>Modality</b>	<p>'can' for ability,</p> <p>'would like to+ infinitive</p> <p>should/shouldn't for advice or suggestions</p> <p>mustn't for prohibition</p> <p>may I/we.,?, for formal and polite requests and permission</p> <p>have to for present and near future obligation</p> <p>had to for past obligation</p> <p>may, must, can/could, would/wouldn't (like) for intention and desire</p> <p>must/mustn't, need/needn't for (absence of) obligation</p> <p>should/shouldn't for advice or suggestions</p> <p>be allowed to for permission</p> <p>will, might, shall, should, let, could for various purposes</p> <p>modals + passive</p>

	'may/might' for likelihood ought to for giving advice use(d) to/would + infinitive for past routines and habits
<b>Noun</b>	regular nouns - singular and plural irregular nouns - plural 's' for possession regular/irregular nouns – plural possession proper and common nouns
<b>Phrase</b>	be + adjective (size, colour, emotional state) be + adjective it + be verbs taking to + infinitive verbs taking verb + ing
<b>Preposition</b>	basic prepositions of place and movement basic prepositions of place and direction basic prepositions of time (in, on, at, from... to..., by, during) 'of' for a part or aspect 'with/without for (lack of) possession and attribution with by + agent prepositions in time phrases (before, after, for, since) prepositions in time phrases, e.g. 'during', 'for', 'since', 'throughout', 'till', 'until', 'as soon as', 'if', 'when', 'by'
<b>Pronoun</b>	personal pronouns 'I, you, he, she, it, we, they' wh-questions object personal pronoun object pronouns (me, him, her) as indirect objects possessive pronouns as complement: mine, yours, his, hers, ours, theirs! , .. reflexive pronouns for emphasis (myself, ourselves, etc.) reflexive pronouns as object/complement indefinite compound pronouns some / any + thing / one / where /body negative pronouns
<b>Verb</b>	Imperatives negative imperatives 'have got' in the present tense there is(n't)/are(n't) tag responses (short answers to present simple yes/no questions) was/were with complement verb + ing to + verb

	<p>question tags (positive/negative, all tenses)</p> <p>prepositional vs. phrasal verbs (seperable/inseperable)</p> <p>Present Simple for opinions, likes and dislikes</p> <p>Present Simple for daily routines, facts and states</p> <p>Present Continuous for time of speaking</p> <p>Present Continuous, Future Simple for plans and intentions</p> <p>Future with be going to</p> <p>Future Continuous</p> <p>Regular/irregular Past Simple for finished actions</p> <p>Present Perfect with present reference</p> <p>Present Perfect for personal experiences in the past</p> <p>Past Simple vs. Past Continuous</p> <p>Past Perfect</p> <p>Past Perfect Continuous</p> <p>Active and passive (all tenses)</p>
<b>Рівень B2</b>	
<b>Clause</b>	<p>I wish..., if only</p> <p>would rather..., had better...</p> <p>Do you mind if...? I don't mind</p> <p>so ... that for results and consequences</p>
<b>Preposition</b>	prepositions of reason and purpose: due to, owing to, because
<b>Verb</b>	Future Perfect